

ІЛОКУТИВНИЙ МОВЛЕННЄВИЙ АКТ ЯК МІНІМАЛЬНА ОДИНИЦЯ МОВЛЕННЄВОГО СПІЛКУВАННЯ

В типовій мовленнєвій ситуації, яка включає мовця, слухача і висловлювання мовця, з висловлюванням пов'язані різноманітні види актів. Говорячи, мовець здійснює рухи мовним апаратом, вимовляючи звуки. В той самий час він здійснює інші акти: інформує слухача або ж викликає в них байдужість чи осуд. Він так само здійснює акти, які складаються із згадування тих чи інших осіб, місць тощо. Крім того, він робить ствердження, ставить питання, віддає наказ, звітує, вітає чи попереджає, тобто здійснює акт з числа тих, які Остін [1, с.314] назвав ілокутивними. Можна навести приклади англійських дієслів і дієслівних словосполучень, пов'язаних з ілокутивними актами: *state, assert, describe, warn, remark, comment, command, order, request, criticize, apologize, censure, approve, welcome, promise, express approval, express regret*. Остін стверджував, що в англійській мові таких словосполучень більше тисячі.

Суттєвою рисою будь-якого виду мовленнєвого спілкування є те, що воно включає в себе мовленнєвий акт. На відміну від достатньо поширеного твердження основною одиницею мовленнєвого спілкування є не символ, не слово, не речення і навіть не окремий екземпляр символу, слова чи речення, а «продукування» цього конкретного екземпляра в ході здійснення мовленнєвого акту. Точніше кажучи, продукування конкретного речення в певних умовах є ілокутивним актом, а ілокутивний акт – це мінімальна одиниця мовленнєвого спілкування [3, с. 151].

Мовленнєві акти зазвичай здійснюються при вимовлянні звуків чи написанні знаків. Яка ж різниця між просто вимовлянням звуків та написанням знаків і здійсненням мовленнєвого акту? Різниця полягає в тому, що про звуки чи знаки, які роблять можливим мовленнєвий акт, зазвичай говорять, що вони мають значення (*meaning*). Інша різниця, пов'язана з першою, полягає в тому, що про людину, яка щось сказала, говорять те, що він мав щось на увазі (*meant*), вживаючи ці звуки чи знаки. Як правило, ми щось маємо на увазі під тим, що говоримо, і те, що ми говоримо (продукований нами ланцюг морфем), має значення.

Здійснюючи ілокутивний акт, мовець має на меті отримати певний результат, примусивши слухача визначити свій намір отримати цей результат, і далі, якщо він використовує слова в буквальному смислі, він хоче, щоб це визначення було здійснене завдяки тому факту, що правила вживання виголошених ним висловлювань пов'язують ці висловлювання з отриманням даного результату. Саме таке сполучення елементів потрібно описувати в аналізі ілокутивного акту [2, с. 156].

Проаналізуємо ілокутивний акт обіцянки. Для цього запитасмо себе: які умови необхідні і достатні для того, щоб виголошення даного речення було здійсненням акту обіцянки? Нехай мовець *S* виголосить пропозицію *T* в присутності *H*. Тоді при виголошенні *T S* щиро (і конкретно) обіцяє *H*, що *p*, якщо, і тільки якщо:

1). *Дотримані всі умови нормального входу і виходу*

За допомогою термінів «вхід» і «вихід» позначається великий і необмежений клас умов, які забезпечують можливість будь-якого серйозного мовленнєвого спілкування. «Вихід» покриває умови для зрозумілого говоріння, а «вхід» – умови для розуміння. В сукупності вони включають в себе те, що і мовець, і слухач володіють даною мовою; те, що вони обидва діють свідомо; те, що мовець діє не під загрозою і примушуваннями; те, що у них немає фізичних перешкод для спілкування, таких як глухота, афазія чи ларингіт; те, що вони не виконують роль у виставі і не жартують.

2). *Висловлюючи думку, що *p*, *S* предиктує майбутній акт мовцю *S**

У випадку обіцянки показник даної функції – це висловлювання, що вимагає наявності у судження певних якостей. Потрібно, щоб предиктувався певний акт мовцю, і цей акт не повинен стосуватися минулого (при обіцянні).

Поняття акту, котре ми тут використовуємо, включає утримання від актів, здійснення ряду актів; воно також може включати в себе стан і обставини (*conditions*): я можу обіцяти не робити щось, обіцяти регулярно робити щось, а також обіцяти бути або залишатись в певному стані або за певних умов. Назвемо умову (2) умовою пропозиціонального змісту.

3). *Н надав би перевагу здійсненню мовцем S акта A замість нездійснення мовцем S акта A, і S переконаний, що Н надав би перевагу здійсненню ним A нездійсненню ним A*

Корінною різницею між обіцянками, з одного боку, і погрозами – з іншого, полягає в тому, що обіцянка є зобов'язанням зробити щось для вас (*for you*), а не на шкоду вам (*to you*), тоді як погроза є зобов'язанням зробити щось на шкоду вам, а не для вас. Обіцянка є некоректною (*defective*), якщо обіцяють зробити те, чого не хоче адресат повідомлення; вона тим паче не є коректною, якщо обіцяючий не впевнений, що адресат обіцянки хоче, щоб її виконали, оскільки коректна обіцянка має бути задумана як обіцянка, а не як погроза чи попередження. Суть умови (3) полягає в тому, що для забезпечення коректності обіцянки обіцяне повинне бути чимось таким, чого хоче слухач, чим він зацікавлений, чому надає перевагу тощо; а мовець повинен усвідомлювати, припускати, знати, що це так.

4). *Як для S, так і для Н не очевидно, що S здійснить A за нормального ходу подій*

Ця умова – окремий випадок загальної умови для найрізноманітніших видів ілокутивних актів, який полягає в тому, що даний ілокутивний акт повинен мати мотив. Наприклад, якщо *K* просить кого-небудь зробити те, що він уже явно робить або ось-ось зробить, то прохання *K* не вмотивоване і в силу цього некоректне. В реальній мовній ситуації слухачі, які знають правила здійснення ілокутивних актів, будуть думати, що ці умови виконуються. З боку мовця буде неправильним обіцяти зробити те, що він з усією очевидністю повинен зробити в будь-якому випадку. Так, закоханий чоловік, який обіцяє їй, що не залишить її наступного тижня, скоріше викличе тривогу в її душі, аніж спокій. Назвемо умови типу (3) і (4) підготовчими умовами. Вони *sine quibus non* успішної обіцянки, але не втілюють найсуттєвішу її ознаку.

5). *S має намір здійснити A*

Найважливіша відмінність між щирими і нещирими обіцянками полягає в тому, що в випадку щирої обіцянки мовець має намір здійснити обіцяний акт, а в випадку нещирої обіцянки – не має наміру здійснювати цей акт. Крім того, обіцяючи щиро, мовець переконаний, що має можливість здійснити даний акт (або утриматись від його здійснення). Дана умова називається умовою щирості.

6). *S має намір за допомогою висловлювання T здійснити A*

Суттєва ознака обіцянки полягає в тому, що вона є зобов'язанням здійснити певний акт. Ця умова відрізняє обіцянку від інших мовленнєвих актів. В формулюванні умови ми визначаємо наміри мовця; подальші умови покажуть, як цей намір реалізується. Наявність такого наміру є необхідною умовою для обіцянки, тому що, якщо мовець може показати, що у нього вже не було цього наміру в даному висловлюванні, то він може довести, що це висловлювання не було обіцяним. Назвемо це суттєвою ознакою.

7). *S має намір викликати у Н шляхом вимовлення T переконання в тому, що умови (5) і (6) має місце завдяки впізнаванню ним наміру створити це переконання, і він розраховує, що це впізнавання буде наслідком знання того, що дане речення прийнять використовувати для створення таких переконань*

Мовець має намір викликати певний ілокутивний ефект шляхом підведення слухача до впізнавання його наміру викликати цей ефект, і при цьому він має намір забезпечити таке впізнавання завдяки конвенціональному зв'язку між лексичними і синтаксичними властивостями вимовленої ним одиниці, з одного боку, і продукуванням цього ефекту – з іншого. Умова (7) пояснює, що це означає, що мовець виголошує речення «всерйоз», тобто промовляє щось і має це на увазі.

8). *Семантичні правила того діалекту, яким говорять S і Н такі, що T є вжитим правильно і щиро, якщо, і тільки якщо, умови (1) – (7) дотримані*

Ця умова має на меті пояснити, що вимовлене речення є одним з тих, які по семантичним правилам даної мови використовуються якраз для того, щоб давати обіцянки.

Подібний аналіз є дієвим і ефективним не лише у випадку обіцянки, але проведені розмежування можна перенести і на інші типи мовленнєвих актів. Розглянемо, наприклад, акт наказу. До підготовчих умов належить така позиція мовця, при якій слухач перебуває під його владою, умова щирості полягає в тому, що мовець бажає, що дана дія була виконана, а суттєва умова має виражати той факт, що вимовлене висловлювання є спробою примусити слухача здійснити цю дію. У випадку ствердження до підготовчих умов належить наявність у мовця підстави для того, щоб вважати стверджувальне судження істинним, умова щирості полягає в тому, що він має бути переконаний в його істинності. Привітання – дуже простий різновид мовленнєвих актів, але навіть тут частина розмежувань може бути застосованою. У висловлюванні «*Hello!*» немає пропозиціонального змісту, і воно не пов'язане умовою щирості. Підготовча умова полягає в тому, що безпосередньо перед початком розмови повинна відбутись зустріч мовця зі слухачем, а суттєва умова полягає в тому, що вимовлення даного висловлювання свідчить про чемне визнання слухача мовцем [2, с. 169].

ЛІТЕРАТУРА

1. Остин Дж. Д. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1986. – Вып.17
2. Серль Дж.Р. Что такое речевой акт? // Новое в зарубежной лингвистике / Под. ред. Б.Ю. Городецкого. вып. 17. М.: Прогресс, 1986
3. Тарасова, Е.В. Речевая системность и контекст// Мовна компетенція, креативність та актуальні проблеми викладання іноземних мов. – Харків «Константа», 1998

Yu. A. Sobol,

*Cand.Sc. (Philology), Associate Prof.,
Zaporizhzhya National Technical University*

CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING AND ACADEMIC LANGUAGE PROFICIENCY

It is hard to overestimate the value of multilingual skills in a modern world which is gradually turning into an indivisible global village. As mobility, both virtual and physical, has increased, communication channels from face-to-face to e-mail have become increasingly important. Much communication requires the ability to use language in both oral and written form effectively. Specialists can survive and become competitive on the global labor market if they are not restricted by language barriers in their worldwide search of employment. The demand for the technical Universities graduates with a profound technical education and good command of English is outstripping supply. It encouraged language and non-language professors of our University to implement across the curriculum model of content and language integrated learning (CLIL) in the technical university classrooms that is teaching all the mainstream subjects in English [3]. The integration of language and subject-matter instruction is no longer a new trend in ESP methodology. A collaboration of the subject specialist with the language tutor while teaching self-contained courses is supposed to be «ideal» for students' progress [5, p.77]. This model of language acquisition became a breakthrough traditional language lessons which seldom bring to high level of language proficiency. One of the undisputable advantages of such educational model is that substantial contact time with a target language is provided. Another, much more important advantage of subject-language integration is the need to use language for meaningfully educational and professional activities, and in such conditions language knowledge is effectively being turned into language skills. CLIL education was being practiced at our University for more than ten years and proved to be promising and attractive teaching technology.

During all these years the number of students willing to plunge into education conducted in English exceeded opportunities provided by the University faculties in integrated education. English as a teaching language was chosen on the grounds that, on the one hand, it is believed to be a dominant «lingua franca» language, and on the other hand, the required number of non-language